

ЕТИЧНИЙ ЮРИСТ АБО МОРАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР – ІСТОРИЧНИЙ І СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ЩОДО НЕДОВІРИ МІЖ ЛЮДИНОЮ І МАШИНОЮ¹

Т. КЕРІКМАЄ
*професор,
директор Школи права
(Таллінський технологічний
університет, Естонія)*

П. МЮЮРСЕПП
*професор, факультет міжна-
родних відносин (Таллінський
технологічний університет,
Естонія)*

С. САРАВ
*PhD, молодший дослідник
Школи права
(Таллінський технологічний
університет, Естонія)*

А. ЧОЧІА
*PhD, дослідник Школи права
(Таллінський технологічний
університет, Естонія)*

Походження механічного мислення

Зважаючи на головний предмет уваги цієї статті, є доцільним почати з посилання на Г. Лейбніця. Цей обізнаний у праві німецький натхненник XVII–XVIII ст. мислив як сучасна людина, принаймні в певній частині, оскільки для

¹ Переклад з англійської О. Уварової.

© Т. Керікмає, П. Мююрсепп, С. Сарав, А. Чочіа, 2016

забезпечення правильності й точності дослідження використовував механічні засоби. Мрією Г. Лейбніця було створення універсальної символічної мови (*lingua characteristica universalis*) і символічної логіки, яка б використовувала її як інструмент (*calculus ratorator*) [1]. За допомогою останнього можна було б отримувати нові істинні положення й перевіряти правдивість будь-яких тверджень. Зайвим буде казати, що подібний інструмент був би особливо корисним для юристів. Науковець вірив, що такі істинні положення й подібна перевірка можуть бути забезпечені за допомогою спеціальної машини.

Логічна система, яку було створено Г. Лейбніцем у 1680-х роках, подібна до системи, створеної Дж. Булем у 1847 р. Однак саме Дж. Буль вважається засновником математичної і символічної логіки. Причиною цього, ймовірно, є те, що Г. Лейбніц значно випередив свій час. Його ідеї не мали відчутного впливу упродовж наступних сотень років. Академічна думка почала розуміти інноваційне мислення науковця тільки з народженням булевої логіки. Добре відомо, що Г. Лейбніц був не тільки мислителем, а й інженером і конструктором. Серед іншого, він створив одну з перших обчислювальних машин зі здійснення арифметичних операцій.

Світ на початку XVIII ст., навіть академічні кола, був абсолютно не готовий до автоматизації людського мислення. Погляди на це питання стали поступово змінюватися, починаючи з середини XIX ст. Інноваційна алгебраїчна логіка Дж. Буля, як виявилось, досить швидко привернула увагу його колег, у результаті чого на неї почали посылатись як на булеву алгебру. Підхід Дж. Буля, дійсно, був дуже схожий на лейбніцівський, оскільки так само, як і останній, мав на меті досягти арифметичності мислення. Однак новизна підходу Дж. Буля зумовлена його концентрацією на пропозиційних обчисленнях (*propositional calculus*), тобто на сентенціальній логіці (*sentential logic*) [1].

Це правда, що Дж. Буль не бачив далі за сентенційну логіку¹, ані він, ані Г. Фреге не створили комп'ютера. Ч. Беббідж взяв це до уваги на початку XIX ст. У 1822 р. Ч. Беббідж завершив перший прототип комп'ютера, здатного до програмування. Якщо комп'ютер Б. Паскаля у XVII ст. міг тільки додавати і віднімати, комп'ютер Г. Лейбніця додатково міг проводити операції множення, ділення й виведення квадратного кореня, то комп'ютер Ч. Беббіджа був здатен приймати завдання, яке потім машина механічно виконувала й досягала бажаного результату².

Надалі перші змістовні кроки на шляху до штучного інтелекту було зроблено в середині XIX ст. Безумовно, механічна машина не була достатньо гнучкою для того, щоб моделювати людське мислення. Комп'ютери Б. Паскаля, Г. Лейбніця і Ч. Беббіджа не були дуже надійними, якщо щодо них у принципі можна говорити про надійність. Було необхідним електронне обладнання, яке стало доступним для комп'ютерних ентузіастів із середини XX ст. На цьому моменті ми маємо намір відійти від аналізу можливих причин такого розвитку подій і зосередитися на зацікавленості математиків і логіків у теорії побудови алго-

¹ Обчислення предикатів було винайдено Г. Фреге, який у 1979 р. опублікував революційну працю «*Begriffsschrift*».

² Як вже було сказано, машина Ч. Беббіджа як інновація піддавалася програмуванню. Але сам винахідник програмуванням не займався. Це робила його колега А. Лавлейс, надзвичайно талановитий математик.

ритмів і програмування. Для роботи з теорією не потрібен функціонуючий комп'ютер. Достатньо абстрактного уявного комп'ютера. Такий тип абстрактних комп'ютерів та теорії їх програмування було розроблено американцем А. Черчем й англійцем А. Тюрінгом незалежно один від одного.

Читач, напевно, чув про тюрінгову машину. Це простий гіпотетичний комп'ютер, який складався із нескінченної стрічки, яка виконувала завдання запам'ятовування, засобу для зчитування і записування у таблицю, що містила контролюючу програму. Позиція А. Тюрінга полягала в тому, що його машина могла імітувати роботу складного комп'ютера; вона являє собою універсальний комп'ютер, властивості якого можуть бути вивчені без самої машини як апаратного забезпечення. А. Тюрінг, зокрема, цікавився питанням, що може бути вираховано в принципі, тобто який тип рішень, спрямованих на вирішення проблеми, має алгоритм досягнення результату? [2] Наприклад, він довів, що обчислення предикатів є невіршуваним у тому сенсі, що не є можливим завжди визначити, чи є правильним написане на мові предикатів. Однак обчислення висловлювань є вирішуваним. Утім, це було відомо і до А. Тюрінга.

Беручи до уваги мету цієї статті, для нас більший інтерес становить так званий тест Тюрінга і все, що з ним пов'язано, аніж тюрінгова машина. Згідно зі стандартним підходом до тесту [2] проводиться експеримент, де особа в ролі судді комунікує з двома різними партнерами, один із яких є також людиною, а інший – комп'ютер. Усі учасники перебувають в окремих кімнатах й позбавлені будь-якого візуального контакту. Суддя ставить партнерам питання з метою визначити, хто із них є людиною, а хто – комп'ютером. Якщо суддя після спливу певного періоду часу не може визначити правильно, хто є хто, можна говорити про те, що комп'ютер склав тест. Чи можемо ми на цій підставі стверджувати, що машина може мислити? А. Тюрінг так не думав. Важливо взяти до уваги те, що метою тесту є надання відповідей, які необов'язково є правильними. Мають бути надані ті відповіді, які зазвичай дає людина. Комп'ютер, який проходить тест Тюрінга, не повинен виправляти людину, він має лише виглядати якомога більш схожим на людину, наскільки це можливо¹. До сьогодні вважається, що жоден комп'ютер ще не склав тесту Тюрінга. Відомо, що найкращі результати продемонстрував Є. Густман, зумівши обманути третину суддів, однак програма не імітує дорослу людину, а лише 13-річного українського хлопчика [3]. Бували випадки, коли кількість «обманутих» суддів досягала майже половини учасників, однак такі результати було отримано в ситуації, коли судді не знали, що один із тих, з ким вони спілкуються, може бути комп'ютером. Ба більше, у них не було жодного приводу мати таку підозру.

Коли ми обговорюємо рішення, вироблені під час справжнього процесу здійснення судочинства, і його автоматизацію, що насправді є важливим? Напевно, їх відповідність наявним юрисдикціям, законність і справедливість настільки, наскільки остання може бути визначена. Якщо комп'ютер може виконати ці вигоди без того, щоб бути викритим, у чому полягає проблема?

Чи може і якщо так, то яким чином, допомогти (аналітична) філософія? Безумовно, є точки перетину між логікою, яка є необхідною для створення

¹ Відповідно до стандартного підходу до тюрінгового тесту важливо, що суддя знає, що один із тих, з ким він спілкується, є комп'ютером, а інший людиною, і все, що відбувається, спрямовано на те, щоб визначити, хто з них є комп'ютером.

комп'ютерного світу, й аналітичною філософією. Наприклад, Г. Фреге сьогодні вважається засновником сучасної логіки, а також аналітичної філософії. Л. Вітгенштейн, напевно, найбільш впливовий аналітичний мислитель усіх часів, в його єдиній відомій публічній лекції, що була прочитана 1929 р. чи 1930 р., майстерно наголосив на різниці між фактичним світом і нормативним світом етичних суджень. Л. Вітгенштейн пояснював її так, звертаючись до своєї аудиторії: «Припустимо, один із вас є всезнаючою людиною, яка знає усі рухи усіх тіл в живому і неживому світах, і також знає стан розуму усіх людських істот, які коли-небудь жили, й припустимо, що ця людина записала усе, що вона знає, у велику книгу, відповідно, така книга містила б повний опис усього світу; однак я хочу сказати, що в такій книзі не було б нічого сказано про те, що я волю називати етичним судженням, й нічого, що за логікою передбачає таке судження» [4]. Схоже, що станом на сьогодні машини не можуть досягти нормативного світу, де перебувають етичні судження. Комп'ютери функціонують у реальному світі все краще і краще. Можливо, одного дня буде створено комп'ютер, який буде таким самим всезнаючим, як гіпотетична людина з метафоричного прикладу Л. Вітгенштейна. Однак навіть всезнаючий комп'ютер не зможе сам орієнтуватися в етичних судженнях, які є такими важливими для людей. Комп'ютер може навіть не розпізнати лінію розмежування між цими двома світами. Запозичимо ще трошки з Л. Вітгенштейна: ми можемо терпіти поганого піаніста або поганого тенісиста, але не можемо терпіти погану людину, яка не прагне до того, щоб припинити обманювати [4]. Комп'ютер може терпіти всіх або не терпіти нікого. Чи зможе машина коли-небудь досягти рівня усвідомлення принципової відмінності між цими двома світами, дескриптивним і нормативним? Якщо коротко, Дж. Серл, як видається, готовий відповісти на це запитання позитивно.

Знову ж таки, ми стикаємося із питанням про те, чи мають юридичні рішення й пояснення взагалі виходити за межі фактичного світу. Якщо ні, то із юридичними дискусіями ми можемо розраховувати на строго врегульований опис світу, здійснений логічними позитивістами. Однак С. Тулмін [5] вказував на те, що логічні позитивісти тільки модифікували метафізику Д. Юма й Е. Маха у символізм А. Н. Уайтхеда і Б. Рассела. Якщо так, то буде непросто позбутися нормативного світу.

А. Тюрінг та його тест часто пов'язують із підходом А. Айєра [6], який було ним представлено в його найбільш відомій праці. За А. Айєром, єдиний спосіб відрізнити свідомо мислячу людину від машини або від нерозумної людини – скласти емпіричні тести. Це звучить дуже схоже на Г. Тюрінга. Однак невідомо, чи був Г. Тюрінг взагалі знайомий із філософією А. Айєра. Основна практична проблема, на нашу думку, полягає у вдалому виборі й поєднанні тестів. Сучасні комп'ютери вже декілька десятиліть є розумними. Наприклад, вони можуть не тільки давати відповіді на прямі запитання, а й оцінювати ситуацію й генерувати результат, для якого ніяка пряма інформація до комп'ютера не вводилася. Такі комп'ютери існують вже з другої половини 1970-х років. Виглядає так, що якщо комп'ютер може оцінити ситуацію й дати належну відповідь на непряме запитання, причому таку ж саму, яку б дала більшість людей, то чого ще нам бажати. На підставі цього ми можемо зробити висновок, що комп'ютери ніби розуміють речі у тому значенні, що вони ніби то мислять. Але чи дійсно це так?

Розглянемо це питання детальніше. У 1980 р. Дж. Серл опублікував статтю,

яка мала суттєве значення і центральною ідеєю якої був аргумент «китайської кімнати». Дж. Серл прямо вказує на те, що його аргументи щодо імітації ментальних проявів кожної особи є застосовними до тюрінгової машини [7]. Погляньмо на зміст «китайської кімнати». Використання комп'ютера здійснюється традиційним методом введення і виведення даних. Ми вводимо певні дані у комп'ютер, програма виконує певне завдання й потім отримуємо висновок. Якщо отриманий результат є близьким до наших очікувань і ми, відповідно, не маємо ніяких підозр, ми мирно беремо отриманий результат до використання. Однак немає ніякого контролю за тим, як результат було отримано комп'ютером. Той факт, що ми можемо отримати правильну відповідь, наприклад, китайською, оскільки ми писали й вводили питання до комп'ютера китайськими літерами, не означає, що комп'ютер обов'язково розуміє китайську. Звичайно, можна стверджувати, що автоматизований підхід без розуміння змісту не становить проблеми, якщо результат є правильним. Якщо це так, то необхідно спеціально переконатися, що автоматизація працює надійно й універсально, особливо у випадках, коли йдеться про юридично значущі рішення, які впливають на людські життя.

Чи може така машина існувати? Надалі, у заключній частині своєї статті, Дж. Серл вказує, що людське мислення є інтенційним; якщо ми думаємо, тоді ми щось думаємо; відповідно, людський мозок і, можливо, мозок тварин побудовано таким чином, що інтенційність є продуктом звичайної властивості мозку. Окремі мозкові процеси є достатніми для інтенційності. Однак функціонування комп'ютерної програми не може бути достатньо для інтенційності. Звичайно, людина також могла б реалізувати програму, не маючи необхідної інтенційності. Звідси випливає, що для пояснення інтенційності, зумовленої мозком, є необхідним дещо більше, аніж просто реалізація програми. Дж. Серл називає це необхідне доповнення причинною силою. Чи може машина мати таку причинну силу, як ця? Напевно, може, якщо матиме будову, близьку до людського мозку. Відповідь Дж. Серла на запитання щодо того, чи може машина думати, видається на перший погляд неочікуваною. Науковець підтверджує: «Тут знаходить розвиток аргумент, що тільки машина здатна думати і тільки дуже особливий вид машин, зокрема, мозок; йдеться про машини, які мають внутрішню причинну силу, еквівалентну тій, яку має мозок» [7]. Відповідно, машина, яка імітує причинну силу людського мозку, є необхідною умовою автоматизації людського мислення як діяльності і забезпечення інтенційності мислення. Це і є те, що означає розуміти ситуацію. Така машина, напевно, могла б розрізняти дескриптивне і нормативне.

Імітація правосуддя: штучний інтелект чи розширена розумність?

Що стосується оточуючої нас дійсності, то ми не можемо посилатися тільки на вплив цифрових технологій. Можливо, навіть більш важливим є те, що ми маємо пізнавати суспільство, де верховенство права витісняє інші суспільні аспекти. У такому суспільстві носіями визначальних ролей є законодавці, інтерпретатори права, а також представники системи здійснення правосуддя. Чи маємо ми вітати використання технологій у прийнятті юридично значущих рішень? Серед консервативних юристів переважає думка, що використання автоматизо-

ваної логіки в праві і на практиці може бути предметом серйозної критики. Ми, напевно, маємо погодитися із А. Менне у тому, що «логічний розвиток права є більш можливим, аніж автоматизація юридично значущих рішень» [8]. Надалі ми пропонуємо до обговорення сумнівні тріумфи й відносні невдачі практики технологізації права, які ми розглянемо крізь призму філософії та історії.

Перш за все, слід звернутися до юридичного позитивізму, тобто концепції, де писана норма домінує над загальними цінностями й змінюваними інтерпретаціями. М. Шлік, Е. Мах, Л. Вітгенштейн, Б. Рассел й О. Конт – батьки (логічного) позитивізму – вони не є юристами; серед них – фізики, математики, соціологи, однак їхня ідейна платформа є такою ж самою, як і для філософів права – Дж. Остіна, І. Бентама, Г. Кельзена, Г. Л. А. Харта і Дж. Раза. Часто вважається, що позитивізм загалом, як методологічний напрям, може бути застосовано для розуміння права. Відповідно до Р. Кіта, наприклад: «для позитивістів метою науки є забезпечити нас прогностичним/пояснювальним знанням про такі привілейовані сутності» і «наукові теорії слід розглядати, перш за все, як набір дуже загальних, подібних до права тверджень, бажано таких, що набувають форму математично виражених функціональних зв'язків між вимірюваними змінними» [9]. Однак переважне використання історичного методу ідеалізму/інтуїції у соціальних науках (і тут слід зазначити, що право, безумовно, є частиною соціальних наук) і використання порівняльного й телеологічного методів у праві дають нам підстави виходити із того, що правознавчі дослідження, створення правових норм, їх зміна й інтерпретація пов'язані з численними соціальними змінними. Враховуючи, що право автоматично може означати позитивістську модель, автоматизація прийняття рішень у конкретних справах являє собою надзвичайно складне й небезпечне завдання.

У світі, який стає все більш глобалізованим, подальше використання уніфікованої автоматизації у праві залежатиме від географічного розташування (специфіки правової системи). К. Ф. Кінг із цього приводу зазначає, що «закони значно відрізняються від однієї юрисдикції до іншої, тому одні й ті самі дії можуть бути законними в одній юрисдикції й незаконними в іншій. Така варіативність створює велику потребу в геолокаційних технологіях, які можуть точно відображати, в якій юрисдикції перебуває покупець, що дає змогу онлайн-продавцям займатися бізнесом так широко, як це можливо, не порушуючи закон» [10]. Дж. Р. Рейденберг є досить відвертим, коли додає, що «технологічно створено двозначний виклик суверенній юрисдикції» [11]; він вважає, що використання інструментів штучного інтелекту саме собою створює надмірну напруженість між консервативним правосуддям і набагато більш ліберальним цифровим світом. Якщо перефразувати, то верховенство права має стояти вище за технологічний детермінізм [11]. Географічне розташування є проблематичним у таких регіональних юрисдикціях, як Європейський Союз та Єдиний ринок цифрових технологій, який Союз намагається реалізувати у співпраці з державами-членами. Чи є необхідність регулювати вже існуючі або потенційні е-технології та е-послуги з урахуванням необхідності дотримання розумної абстрагованості з огляду на 28 національних законодавчих систем, які мають свою специфіку, що має бути врахована?

В. Хун доходить такого висновку: «Усі правила, які встановлено правом, можуть бути представлені в такій гіпотетичній формі: якщо певний факт є дійсним,

мають настати відповідні правові наслідки» [12]. Штучний інтелект виглядає належним засобом для виведення висновків за конкретними фактами. Перш ніж робити передчасні припущення щодо юридичної аргументації відносно штучного інтелекту, необхідно ознайомитися із критикою, яка є. Один гарний приклад наведено в есе піонерів розглядуваної проблематики – Б. Б'юкенена і Т. Хедріка, написаному ще у 1970 р. [13], у той час, коли експерти здійснювали спроби з вивчення «мислячих машин» і, відповідно, можливості їх застосування для ухвалення рішень у конкретних справах (див., наприклад, проект «Taxman» [14]). Автори представляють основну проблему, яка походить від різної ментальності професійних племен у сфері реалізації їхніх інтересів. Вони стверджують, що «юристи розглядають комп'ютер, максимум, як склад, у якому можуть бути знайдені потрібні випадки й закони завдяки майстерно розробленим системам індексації». Водночас учені у сфері комп'ютерних технологій вважають право сукупністю фактів та «правильних» правових принципів, й «вони припускають, що комп'ютер може бути найбільш корисним для юриста, якщо він здатен швидко отримати правильну відповідь» [13]. Ця концепція веде до припущення, що професіонали у сфері права найімовірніше будуть себе розглядати як автори унікального аргументу, тоді як аргумент буде базуватися на даних, первісно отриманих із (комп'ютеризованої) бази даних або архіву. 30 років потому К. Сунстейн навів іншу дихотомію, вважаючи, що комп'ютер і штучний інтелект не можуть наводити аргументи, базуючись на аналогії, оскільки «вони не здатні виконувати визначальне завдання – встановити нормативний принцип, який підлягає застосуванню» [15].

Сьогодні ми стикаємося з великою кількістю «Програмного забезпечення для юридичної практики», яке є одночасно застосовним просто як програмний продукт, безвідносно юриспруденції¹, включаючи стрім-трансляції, хмарне зберігання інформації, вбудовані нагадувальні й такі, що озвучуються голосом, системи й календарі, однак є також програми, які адмініструють певні сфери юриспруденції. Однак основне дискусійне питання щодо штучного інтелекту в світлі проблем правового регулювання залишилося тим самим, як і те, що було озвучене А. Тюрінгом: мисляча машина проти імітації людського мислення. Напевно, найбільш відомим програмним забезпеченням серед інших є добре відома ІВМ Вотсона², яка шляхом використання знання природної мови й інформації про комп'ютер як машину аналізує неструктуровані дані й відбирає найбільш важливу інформацію з наданих документів. Однак ІВМ Вотсона має декілька втілень поза правовою сферою і тільки одну форму розширеної розумності (augmented intelligence)³, тому це не є у чистому вигляді штучним інтелектом, оскільки система на кшталт цієї покликана доповнювати людську діяль-

¹ Див. приклади: <http://www.capterra.com/law-practice-management-software/>.

² Див. опис й офіційний веб-сайт: <http://www.ibm.com/watson/>.

³ Концептуальна основа «розширеної розумності» була первісно представлена на початку 1960-х років Д. Енгелбартом (1962 р.) [17], де було посилання на посилення людських інтелектуальних здібностей щодо розв'язання конкретних проблем. Див. оригінальну працю Д. Енгелбарта «Розширюючи людський інтелект: концептуальні засади» («Augmenting Human Intellect: A Conceptual Framework»): <http://www.doungengelbart.org/pubs/augment-3906.html/>. Вона була адаптована до сучасного людино-комп'ютерного інтерфейса дослідниками з Кембриджського університету і Массачусетського технологічного інституту – К. Ксіа і П. Маесом – у їхній спільній праці [16].

ність шляхом взаємодії між людиною і комп'ютером, тоді як прийняття рішення залишається за людиною. Можна провести паралель із тим, як первісно калькулятори працювали у руках інженерів й архітекторів [16].

Ergo, в юридичній науці, орієнтованій на потреби юридичної практики, IBM Вотсона сприяє більш швидкому й ефективному пошуку шляхом збору та аналізу даних у відповідь на введений запит, незважаючи на те, що її інтелект обмежено дією відповідно до наданих команд. Набагато більш орієнтований на юриспруденцію так званий юрист зі штучним інтелектом (ми будемо називати його юрист із розширеною розумністю), Росс (ROSS)¹, який було створено на основі IBM Вотсона і який працює на дослідницькій базі, відповідаючи на прямі запити у формі запитань і надаючи відповіді тієї ж миті, водночас слугуючи незалежною системою для навчання. Як і машина Вотсона, Росс слугує допоміжною системою, яка залишає завдання юридичної аргументації та прийняття рішення за надавачем команди. Наведемо приклад. В Естонії – з метою покращення юридичних е-сервісів й відмови від архаїчного *modus vivendi*, міністр юстиції Естонії у відставці презентував свій стартап-проект – компанію Авокаадо, яка надає клієнтам можливість самостійно створювати онлайн стандартні юридичні документи, такі як контракти. Він говорить про те, що метою проекту є зробити звичайні форми більш доступними, зокрема й фінансово [18]. Тедер, який зараз працює адвокатом, вважає, що традиційні юридичні послуги відходять на задній план перед впровадженням інноваційних підходів. Він наголошує, що «вже є неприпустимим брати плату за стандартне рішення», й прогнозує, що ринок юридичних послуг кардинально зміниться у найближчі роки [18].

П. Ліппе і Д. М. Кац стверджують, що «багато хто вважає, що машини на зразок вотсонівської будуть поступово витіснити юристів у сфері аргументації й ухвалення рішень. Однак ми вважаємо, що вони на це не здатні» [19]. Проте системи програмного забезпечення, як згадані вище, мають потенціал для спрощення і пришвидшення відповідних процесів у сфері правового регулювання. Незважаючи на те, що комп'ютери можуть бути об'єктом жартів, коли йдеться про можливість замінити людину у процесах прийняття юридично значущих рішень, вони можуть бути дуже ефективними у структуруванні юридичних знань. Вони можуть:

- 1) визначати джерела правових норм та їх ієрархію, встановлювати колізії та прогалини;
- 2) аналізувати аргументи юристів з погляду представлених у них цінностей і принципів шляхом використання методу «великих чисел» і, таким чином, наближаючи аргументацію до вимірюваної і валідної системи цінностей;
- 3) аналізувати методи текстуального тлумачення юридичних текстів та їх застосування на практиці;
- 4) розподіляти справи за категоріями, узагальнювати складні справи й виокремлювати елементи в юридичній аргументації, які було зроблено під впливом юридично значущих зовнішніх фактів;
- 5) слугувати «ідентифікатором фактів» під час обробки цифрових докумен-

¹ Див. більше про Росс (ROSS) на офіційному сайті: <http://www.rossintelligence.com/>

тів правового характеру¹.

Ми схильні думати, що комп'ютеризований мозок не готовий (поки що) поєднувати аргументи і, за своїм характером, залишається негнучким. Чому мета створити ідеальний цифровий механізм із прийняття рішень досі залишається не досягнутою (або такою, що не здобуває достатньої підтримки)? Ми вважаємо, що найперша причина – у внутрішній системній недосконалоості системи здійснення правосуддя та правової системи, в їх небажанні підкорятися механічним і прозорим оцінкам, які з великою ймовірністю можуть не сприймати правосуддя як «живе явище» (аналогічно аргументу китайської кімнати). Як і в окремих сферах цифрових технологій, представники різних юридичних професій, що мають вузьку спеціалізацію, таких як прокурор, адвокат, сімейний юрист, можуть висловлювати різні оцінки й різне ставлення до використання штучного інтелекту в юридичній діяльності.

Аргумент щодо негнучкості, напевно, є не тільки суб'єктивною позицією юристів-практиків, а й обґрунтованим занепокоєнням законодавця. Х. Праккен і Г. Сартор переконують читачів у так званому зворотному ефекті: (навіть) законодавці не завжди можуть повністю передбачити, до яких специфічних ситуацій буде застосовано закон. Вони також посилаються на абстрактність, загальний перелік винятків, що можуть бути інтерпретовані в конкретній справі [21]. Усе це створює невизначеність і залишає простір для незгоди. Відповідно, з роботи зазначених вище авторів можна вивести дві важливі характеристики існуючого правопорядку: а) невизначеність правового регулювання, що ускладнює можливість орієнтуватися у ньому на майбутнє; б) інституційна природа правового регулювання, яка призводить до того, що правове регулювання є включеним у контекст (адресат норми, розробник проекту, суб'єкти, які ініціюють розгляд законопроекту в парламенті, суб'єкт, який забезпечує реалізацію відповідних норм права); це, зі свого боку зумовлює припущення, що ніхто не здатен передбачити, яким буде світ завтра. Зв'язок між проникненням цифрових технологій до нашого повсякденного життя й ерою інформатизації стає навіть ще більше очевидним, оскільки технічні інновації походять від винаходів, які навіть не могли бути заплановані заздалегідь. Р. Пошер, який прагне визначити причини того, чому правова інтерпретація є рідко передбачуваною, посилається на те, що закон не може бути більш конкретним, аніж непередбачуване життя саме собою й зазначає, що «складні справи», які є «феноменами на межі правового регулювання», не можуть здобувати наперед встановлені механічні оцінки або правову інтерпретацію, однак це повністю залежить від особи, яка приймає рішення у відповідній конкретній справі [22].

Із яких причин ми взагалі замислюємося з приводу можливості застосування цифрових засобів у сфері права й дискутуємо з цього приводу? Звичайно, йдеться про мінімізацію витрат² (часових, людських ресурсів), уникнення позаяридичного впливу на процес забезпечення верховенства права (політика, ідеологія); більша передбачуваність юридичного рішення (правова визначеність).

Комп'ютери первісно було створено для підрахунків, а не для того, щоб вони мали справу з соціальними процесами. Проте іноді здається, що провідні юри-

¹ Термін, який було використано С. Девітцом понад два десятиліття тому [20].

² «Робити більше з меншими витратами», як зазначає Г. Пурон-Сід [23].

дичні фірми ведуть своєрідну «гонку озброєнь» для створення найбільш ефективного програмного забезпечення, тоді як їх метою є продаж свого продукту конкурентам, але аж ніяк не зменшення тягаря, який лежить на їх колегах. Тим часом, як згадувалося раніше, самі юристи далеко не завжди у захваті від того, щоб перебувати в залежності від нових вимірів цифрового світу, й часом навіть обговорюють необхідність «перерви» або «відключення» від технології, але зазвичай зауважують, що замість ігнорування технологій вони можуть зменшити перевантаження або мінімізувати їхній вплив³.

Можливо, конфронтація юристів й комп'ютерників базується на консервативній юридичній освіті. К. Сандгрєн наводить такі роздуми: «Одностороннє навчання юристів щодо правового методу робить їх у подальшому нездатними до використання інших методів й створює ментальний блок проти звернення до них» [24]. Його мультидисциплінарний підхід може бути пояснено кризою емпіризму. Автор розглядає емпіричний підхід кризою соціальні ролі, такі як роботодавець, працівник, покупець, жінка, біженець. У контексті діджиталізації й швидкого розвитку технологій ми маємо охоплювати не тільки представників різних напрямів (ІТ-інженерів й архітекторів, державних службовців, покупців, юристів), а й також цільові групи, які безпосередньо застосовують цифрові технології. Можна піти навіть далі, емпіризм може бути також корисним для застосування з погляду так званої «темної сторони» – щоб посилити ефективність правового регулювання, ми маємо враховувати досвід хакерів, злочинців, терористів. Як зазначає К. Сандгрєн: «Емпіричний матеріал також може сприяти “зміцненню ракурсу в межах права”» [24].

Комп'ютеризація або автоматизація будь-якої системи символів спрямована на знаходження кращих рішень і найбільш адекватних засобів з обробки відповідних даних. Розглянуті вище обговорення вказують на те, що штучний інтелект сфокусовано не так на запитанні «Як?», як на запитанні «Що?» [25]. Дозвольте нам припустити, що свідомість є однією з передумов юридичного обґрунтування – чи не означає це, що має місце редуccionізм, який міг би добре працювати з комп'ютеризованим мозком *homo faber*? В ідеальному світі право має бути живим інструментом; однак часто його трактують як герменевтичну систему, яка легалізує щось тільки шляхом звернення до ліцензованих професіоналів, які вживають певні заходи або застосовують конкретні норми в своєму, здавалося б, тавтологічному світі. Тому метод обмеження займає своє місце, якщо метою є уникнення зовнішнього впливу, «відкритого простору» такого тавтологічного світу, як, наприклад, реінтерпретація політиками, підприємцями та іншими зацікавленими особами. Перефразуючи Н. Когена, якщо ми не можемо бути схожими на Бога, точно знаючи різницю між добром і злом, ми, як мінімум, маємо знати межі, де маємо зупинитися [26].

Моральність та етика комп'ютерів

П. Кнеппер, який спирається на лауреата Нобелівської премії Г. Беккера [27], вказує нам на дилему, яка, напевно, притаманна тільки людській природі: «Люди вирішують, чи займатися їм незаконною діяльністю, порівнюючи пе-

³ Послухайте, приміром, подкаст The Kennedy-Mighell Report у Legal Talk Network: <http://legaltalknetwork.com/podcasts/kennedy-mighell-report/2016/08/taking-break-technology/>.

реваги й втрати, які вони отримують від злочинної і від законної діяльності». Ця парадигма вписується у спробу К. Поппера щодо позиційного аналізу [28]. У юридичній науці це називається утилітаризмом або раціональною поведінкою. За словами К. Поппера, «елементи соціальної ситуації визначають відповідну лінію дій, і з урахуванням постулату раціональності, теорія передбачає, що актори приймуть цю лінію дій» [29].

Хоча К. Поппер спирається на раціональність або раціональний вибір, залишається відкритим запитання – чи можна його визначити наперед чи передбачити? Чи можуть етичні стандарти бути інструментом раціональної соціальної моделі, у пошуках якої перебував К. Поппер? Оскільки «справедливість» і «право» не є синонімами, позитивна норма як така не є етичною сама собою.

Наприклад, Б. Таманага, використовуючи соціальний підхід, заявляє, що «право є формою концентрованої соціальної сили, яка претендує на те, щоб бути моральною» [30]. Дж. Мікейл провокує ще більше: «Чи може комп'ютер бути запрограмованим таким чином, щоб робити моральні судження про випадки навмисного заподіяння шкоди та необґрунтованого ризику, який відповідає тим рішенням, які люди вже приймають інтуїтивно» [31]. Крім своїх версій періодичних таблиць моральних елементів, Дж. Мікейл стверджує, що є декілька змінних, таких як неврологічна активність, час реакції тощо (елементи, якими комп'ютер не володіє і не може їх прогнозувати) [31].

Питання про зіткнення і протистояння етичної поведінки та інтуїтивності є, звичайно, окремою сферою досліджень. Ми все ж можемо припустити, що принаймні певна частина поведінки залежить від етичних стандартів, обумовлених моделлю пізнавального прототипу, поясненої К. Ларсоном [32]. Звернімося до найбільш драматичного місця прийняття рішень – міжнародного гуманітарного права: дослідники проаналізували застосування незалежних технологій під час збройного конфлікту, але питання залишаються. Головною дилемою є «розробка закону з урахуванням моралі проти морального тлумачення закону» або навіть «технології керують правом проти право керує технологіями?» [33].

Були спроби перевірити етику й моральне обґрунтування роботів [34], однак комплексне дослідження є далеким від чітких висновків. Можна пригадати нагороджений призом *Somerset Maugham* роман М. Фрейна «Олов'яні люди» («The Tin Men») [35], написаний понад 40 років тому. У ньому експерт Королівського інституту досліджень з автоматизації, пан Макінтош намагається створити моральних роботів, помістивши їх на тонучий пліт і створивши дилему: врятуватися чи стати жертвою. Експеримент явно не вдався: робот жертвував собою заради будь-чого, що опинялося на плоту. Самаритянин II був запрограмований так, щоб пожертвувати собою тільки заради іншої істоти з таким самим рівнем інтелекту – у такій ситуації гинули обидва роботи. Нова версія, Самаритянин III, мав пожертвувати собою тільки заради більш інтелектуальної істоти (що визначалося на основі розміру мозку, висновок про який робився на основі розміру голови). Людина-експерт напряму вводив команди й відповідним чином програмував роботів. До того ж розмір голови навряд можна розглядати як адекватний критерій визначення того, хто є більш цінним для суспільства.

В ідеалі юристи й інші зацікавлені групи були б готові співпрацювати тільки з гіпотетичним Самаритянином IV як незалежним агентом, який погодився

б із методами тлумачення, які люди застосовують для обґрунтування своїх рішень, базуючись на нормах і прецедентах [36], й залишив би вирішення питань цінностей, моральності та етичності (пояснення й аргументації) керівникам із плоті й крові.

Символічна битва моральності й етики в наукових технологіях також представлена у романі М. Шеллі «Франкенштейн», яка ставить питання «прав інтелектуальної власності Бога» – чи маємо ми право створювати щось зі своїм власним моральним кодексом?

Ті, хто використовує програмне забезпечення за принципом штучного інтелекту як цифрових помічників (Apple's Siri, Microsoft's Cortana) або обробників неструктурованих даних (ROSS), або як щось на зразок цього, як правило, не відчують себе тими, хто живе в деспотичному суспільстві на зразок Оруелівського. Вони найімовірніше уявляють себе володарями армії високотехнологічних агентів (не завжди розуміючи велику етичну дилему, коли йдеться про роботу з інформацією з метою прийняття рішення). Якщо Ви запитаєте у своєї iPhone Siri, чи є етичним вбивати людей, то не отримаєте прямої відповіді, проте, ймовірніше за все, вона скерує Вас до веб-сайтів, де ведуться філософські дискусії з цього приводу. Це далеко від того, щоб бути віртуальним наставництвом, однак чи можемо ми бути впевненими у віртуальному етичному кодексі (базованому переважно на великій кількості даних або на комерційній інформації), враховуючи вразливість безкоштовного Інтернету як основного джерела отримання інформації для Siri.

Деякі автори розглядають спроби створення штучного інтелекту як «нашу найбільшу екзистенційну загрозу» [37].

У 2015 р. на Міжнародній тематичній конференції зі штучного інтелекту «Future of Life Institute» у Буенос-Айресі (Аргентина) визнані експерти з питань штучного інтелекту та технологій підписали публічний лист. Хоча він, головним чином, зосереджувався на моральності використання штучного інтелекту у військовому озброєнні, що може стати фатальним для всього суспільства, три підписанта запропонували здійснити широкі дослідження щодо впливу штучного інтелекту на суспільство, зокрема сфери права та етики, зазначивши, що «розвиток систем, які наділені значним інтелектом й автономією, веде до загострення важливих юридичних та етичних питань, відповіді на які впливають як на виробників, так і на споживачів технологій штучного інтелекту. Ці питання охоплюють право, державну політику, професійну етику та філософію етики, й для свого вирішення потребують досвіду комп'ютерних дослідників, експертів із правових питань, політологів й дослідників етики» [38]. Ще є багато питань, які потребують аналізу. Як зазначає С. Фінлей, основним є питання, хто є бенефіціаром автоматизованого прийняття рішень, та наскільки незмінними є дані, що використовуються [39]. При прийнятті юридично значущих рішень основним бенефіціаром має бути особа, яка прагне правосуддя. Існуючі програми є найімовірніше інструментами для юристів, допомагаючи їм систематизувати дані й віднаходити кращі аргументи. Однак рекомендації, надані роботами, не можуть стати більш етичними. За В. Вілборгом та іншими науковцями: «Професіонали можуть створити альянс або з автоматизованою системою, або з клієнтом. Цей вибір стратегії супроводжується питаннями легітимності та професійної компетенції» [40]. Враховуючи все викладене вище,

юристи та інші особи, які приймають рішення, судження яких можуть вплинути на права людини, при застосуванні програмного забезпечення повинні знати межу, де слід зупинитися, та дотримуватися кодексу професійної етики, який може бути доповнений статтями, що стосуються операційних систем на базі штучного інтелекту.

Висновки

Триваюча дискусія щодо використання автоматизованої логіки в праві і на практиці та її практичні можливості, обмеження й загрози з її боку сьогодні почала віддалятися від наукової фантастики і вже охоплюється межами науки. Сучасні дебати засновано на сильному філософському вченні Г. Лейбніця (*calculus ratorator* – раціонатор обчислень), тюрінговій машині, метафорах Л. Вітгенштейна і припущеннях Дж. Серла щодо того, що комп'ютери не мають інтенціональності, і це може призвести до того, що Рейнберг називає «технологічно створеною невизначеністю». Між консервативною правничою спільнотою і ліберальним цифровим простором спостерігається помітна напруженість. Хоча юристи офіційно вітають розвиток наукових досліджень, стало абсолютно очевидним, що одночасно з цим вони стурбовані, чи зможуть комп'ютери, принаймні частково, замінити їх. Штучний інтелект видається гарним інструментом для того, аби робити висновки на підставі конкретних фактів або просто, щоб бути сховищем для даних, які мають юридичне значення. Однак юристи обережно звинувачують інженерів у спробах створити позитивістського виконавця, в якого буде відсутня здатність судити відповідно до людських цінностей, моралі й брати до уваги «живу» природу права. Й досі ніхто не очікує, що комп'ютери замінять юристів у процесі мислення через «аргумент жорсткості», а також через той факт, що штучний інтелект фокусується, найімовірніше, на тому, «що робити», аніж на тому, «як діяти».

Отже, можна стверджувати, що юристи віддають перевагу тому, щоб бачити себе остаточними командирами таких систем, як ІВМ Вотсона, і не давати занадто багато автономії автоматизованим системам.

Нерозв'язана дилема щодо різних характеристик людської природи і штучного інтелекту, пропонувані теорії та дискусії щодо існуючого програмного забезпечення дають змогу зробити висновок: незважаючи на те, що комп'ютери є предметом жартів із погляду того, чи змогли б вони замінити людину в процесі прийняття юридично значущих рішень, вони все одно здатні структурувати знання у сфері права й регулювати технологічні процеси як такі. Вони могли б визначати джерела юридичних норм та їхню ієрархію, аналізувати аргументи юристів з погляду закладених у них цінностей і принципів, використовувати метод великих чисел для категоризації текстуальної частини права, методів тлумачення і визначення застосовного права на практиці. Вони можуть класифікувати випадки за певними зовнішніми елементами, які впливають на здійснення правосуддя, слугуючи таким чином «ідентифікаторами фактів» під час опрацювання цифрових юридичних документів.

Експеримент Дж. Серла, який отримав назву китайської кімнати, полягає у тому, що в закритій кімнаті перебуває особа, яка діє відповідно до інструкції для того, щоб знайти правильні відповіді на питання, написані китайською.

Допоки помилку не буде допущено, все добре з припущенням, що інструкція є бездоганною. Потрібно, щоб було допущено тільки одну людську помилку людиною, яка бере участь в експерименті, як стає очевидним, що ця особа насправді не розуміє китайської. Ситуація, можливо, зміниться, якщо у майбутньому буде створено комп'ютер, здатний виключити аргумент «китайської кімнати», тобто таку машину, яка дійсно розумітиме життєві обставини, «китайську мову», а не тільки накопичує інтелект.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ/REFERENCES

1. *Tamme T.* Loogika: mõtlemisest tõestamiseni / T. Tamme, T. Tammet, R. Prank. – Tartu : Tartu Ülikooli kirjastus, 1997.
2. *Turing A.* Computing Machinery and Intelligence / A. Turing // *Mind*. – 1950. – Vol. 59. – № 236. – P. 433–460.
3. *Warwick K.* Can machines think? A report on Turing test experiments at the Royal Society / K. Warwick, H. Shah // *Journal of Experimental & Theoretical Artificial Intelligence*. – 2016. – Vol. 28. – Issue 6. – P. 989–1007.
4. *Wittgenstein's* Lecture on Ethics // *Philosophical Review*. – 1965. – LXXIV. – № 1. – P. 3–16.
5. *Toulmin S.* From logical analysis to conceptual history / S. Toulmin // *The Legacy of Logical Positivism, Studies in the Philosophy of Science* / Peter Achinstein & Stephen F. Barker, eds. – Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 1969. – P. 25–52.
6. *Ayer A. J.* Language, Truth and Logic / A. J. Ayer. – Penguin, 2001. – 214 p.
7. *Searle J. R.* Minds, Brains, and Programmes / J. R. Searle // *The Behavioral and Brain Sciences*. – 1980. – Vol. 3. – № 3. – P. 417–424.
8. *Menne A.* Possibilities for the Application of Logic in Legal Science / A. Menne. – MULL : Modern Uses of Logic in Law, 1964. – P. 135–138.
9. *Keat R.* Positivism, Naturalism, and Anti-Naturalism in the Social Sciences / R. Keat // *Journal for the Theory of Social behaviour*. – 1971. – Vol. 1 (1). – P. 3–17.
10. *King K. F.* Personal Jurisdiction, Internet Commerce, and Privacy: The Pervasive Legal Consequences of Modern Geolocation Technologies / K. F. King // *Albany Law Journal of Science and Technology*. – 2011. – Vol. 21. – P. 61–124.
11. *Reidenberg J. R.* Technology and Internet Jurisdiction / J. R. Reidenberg // *University of Pennsylvania Law Review*. – 2015. – Vol. 153. – P. 1951–1974.
12. *Huhn W.* The Use and Limits of Deductive Logic in Legal Reasoning / W. Huhn // *Santa Clara Law Review*. – 2002. – Vol. 42. – P. 813–862.
13. *Buchanan B. G.* Some Speculation about Artificial Intelligence and Legal Reasoning / B. G. Buchanan, T. E. Headrick // *Stanford Law Review*. – 1970. – Vol. 23. – № 1. – P. 40–62.
14. *McCarty T. L.* Reflections on «Taxman»: An Experiment in Artificial Intelligence and Legal Reasoning / T. L. McCarty // *Harvard Law Review*. – 1977. – Vol. 90. – № 5. – P. 837–893.
15. *Sunstein Cass. R.* of Artificial Intelligence and Legal Reasoning / Sunstein Cass. R. // *University of Chicago Public Law & Legal Theory*. – 2001. – Working Paper № 18. – P. 1–10.
16. *Xia C.* The Design of Artifacts for Augmenting Intellect / C. Xia, P. Maes // *Proceedings of the 4th Augmented Human International Conference (AH'13)*, Association for Computer Machinery. – 2013. – P. 154–161.

17. *Engelbart D. C. Augmenting Human Intellect: A Conceptual Framework* / D. C. Engelbart. – Stanford Research Institute, 1962. – 134 p.
18. *The Baltic Course* (2016) Former Estonian Chancellor of Justice established Law Firm Teder [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.baltic-course.com/eng/markets_and_companies/?doc=115102.
19. *Lippe P. 10 predictions about how IBM's Watson will impact the legal profession* / P. Lippe, D. M. Katz [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.abajournal.com/legalrebels/article/10_predictions_about_how_ibms_watson_will_impact.
20. *Dewitz S. Using Information Technology as a dererminer of Legal Acts* / S. Dewitz // *Informatics and the Foundations of Legal Reasoning* / ed. by Zenon Bukowski, Ian White and Ulrika Hahn. – Springer, 1995. – P. 357–369.
21. *Prakken H. Law and logic: a review from an argumentation perspective* / H. Prakken, G. Sartor // *Artificial intelligence*. – 2015. – Vol. 227. – P. 214–245.
22. *Poscher R. Ambiguity and Vagueness in Legal Interpretation* / R. Poscher // *Oxford Handbook on Language and Law*, Lawrence Solan & Peter Tiersma, eds. – Oxford University Press, 2011. – 41 p.
23. *Puron-Cid G. Interdisciplinary Application of Structuration Theory for E-Government: A Case Study of an IT-Enabled Budget Reform* / G. Puron-Cid // *Government Information Quarterly*. – 2013. – Vol. 30. – P. 46–58.
24. *Sandgren C. On Empirical Legal Science* / C. Sandgren // *Scandinavian studies in law*. – 2000. – № 40. – P. 445–482.
25. *Poole D. Artificial Intelligence: Foundations of Computational Agents* / D. Poole, A. Mackworth. – Cambridge University Press, 2010. – 682 p.
26. *Cohen N. Philosophy and Legal Science* / N. Cohen // *Columbian Law Review*. – 1932. – Vol. XXXII. – № 7. – P. 1103–1127.
27. *Becker G. S. The economic approach to human behaviour* / G. S. Becker. – Chicago : University of Chicago Press, 1978. – 320 p.
28. *Knepper P. Situational logic in social science inquiry: From economics to criminology* / P. Knepper // *Rev Austrian Econ. Springer Science*. – 2007. – Vol. 20. – Issue 1. – P. 25–41.
29. *Hedström P. Popper's Situational Analysis and Contemporary Sociology* / P. Hedström, R. Swedberg, L. Udéhn // *Philosophy of the Social Science*. Sage Publications. – 1998. – Vol. 28. – № 3. – P. 339–364.
30. *Tamanaha B. The Contemporary Relevance of Legal Positivism* / B. Tamanaha // *Legal Studies Research Paper Series*. – 2007. – № 07-0065.
31. *Mikhail J. Moral Grammar and Intuitive Jurisprudence: A Formal Model of Unconscious Moral and Legal Knowledge* / J. Mikhail // *The Psychology of Learning and Motivation: Moral Cognition and Decision Making* / D. Medin, L. Skitka, C. W. Bauman, D. Bartels, eds. – Academic Press; Georgetown Public Law Research, 2008. – Vol. 50. – № 1163422. – P. 27–100.
32. *Larson C. A. A Cognitive Prototype Model of Moral Judgment and Disagreement* / C. A. Larson // *Ethics & Behavior*. – 2017. – Vol. 27. – Issue 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10508422.2015.1116076>.
33. *Burgess L. Autonomous Legal Reasoning? Legal and Ethical Issues in the Technologies of Conflict* / L. Burgess [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intercrossblog.icrc.org/blog/048x5za4aqeztdiu3r8f96s8m7lzom>.
34. *Rennselaer AI and Reasoning Lab within a project «Moral Reasoning & Decision-Making: ONR: MURI/Moral Dilemmas»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rair.cogsci.rpi.edu>.
35. *Frayn M. The Tin Man* / M. Frayn. – William Collins Sons and Co., 1965. – 176 p.

36. *Branting L.* Reasoning with Rules and Precedents: A Computational Model of Legal Analysis / L. Branting – Springer, 2000. – 220 p.
37. *Musk E.* Interview for MIT students at the AeroAstro Centennial Symposium / E. Musk [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aeroastro.mit.edu/aeroastro100/centennial-symposium>
38. *Russell S.* Research Priorities for Robust and Beneficial Artificial Intelligence / S. Russell, D. Dewey, M. Tegmark // AI Magazine of Association for the Advancement of Artificial Intelligence. – 2015. – P. 105–114.

Керікмає Т., Мьюрсепп П., Сарав С., Чочія А. Етичний юрист або моральний комп'ютер – історичний і сучасний дискурс щодо недовіри між людиною і машиною

Анотація. Сьогодні суспільство відчуває значний вплив цифрової революції. Сучасні комп'ютерні технології покращують наше повсякденне існування, але водночас спрямовують наше життя. Проникнення цифрових рішень пішло далеко за межі простого надання допомоги; дещо несподівано, воно досягло навіть найбільш людських сфер діяльності, таких, зокрема, як здійснення правосуддя. Чи може, наприклад, вся процедура прийняття юридично значущих рішень бути повністю автоматизованою? Кілька десятиліть тому це запитання здалося б абсолютно неналежним. Але сьогодні маємо визнати, ситуація змінилася докорінно. Беручи вказані аспекти до уваги, представлена стаття пропонує огляд того, як людство досягло цієї точки цифрування, після чого автори роблять спробу визначити потенційні загрози, які приховує в собі автоматизація правосуддя. Однак ця стаття не повертається у часі аж до *Antikythera* механізму¹, про конструкцію якого відомо дуже мало; пропонується оглянути розвиток упродовж останніх століть і завершити сьогоднішнім.

Ключові слова: штучний інтелект, розширення розумності, автоматизація права, механізоване мислення.

Керикмає Т., Мьюрсепп П., Сарав С., Чочія А. Этический юрист или моральный компьютер – исторический и современный дискурс о недоверии между человеком и машиной

Аннотация. Сегодня общество испытывает значительное влияние цифровой революции. Современные компьютерные технологии улучшают наше повседневное существование, но одновременно направляют нашу жизнь. Проникновение цифровых решений ушло далеко за пределы простого оказания помощи; несколько неожиданно оно достигло даже исключительно человеческих сфер деятельности, таких, например, как осуществление правосудия. Может ли, например, вся процедура принятия юридически значимых решений быть полностью автоматизированной? Несколько десятилетий назад этот вопрос показался бы совершенно абсурдным. Но сегодня, должны признать, ситуация изменилась коренным образом. Принимая указанные аспекты во внимание, представленная статья предлагает обзор того, как человечество достигло этой точки оцифровывания, после чего авторы делают попытку определить потенциальные угрозы, которые таит в себе автоматизация правосудия. Однако эта статья не возвращается во времени до механизма *Antikythera*², о конструкции которого известно очень мало; предлагается рассмотреть развитие соответствующих идей и конструкций в течение последних веков и завершить настоящим.

¹ Найбільш імовірно, що цей пристрій призначався для обчислення астрономічних явищ і з точки зору сьогоднішнього не мав би прямого практичного значення, але в стародавньому світі міг суттєво допомогти у повсякденному плануванні.

² Наиболее вероятно, что это устройство предназначалось для вычисления астрономических явлений и с точки зрения настоящего не имело прямого практического значения, но в древнем мире оно могло существенно помочь в повседневном планировании.

Ключевые слова: искусственный интеллект, расширение разумности, автоматизация права, механизированное мышление.

Kerikmäe T., Mürsepp P., Särav S., Chochia A. Ethical Lawyer or Moral Computer – Historical and Contemporary Discourse on Incredulity between the Human and a Machine

Summary. Contemporary society is largely influenced by the digital revolution. Modern computer technology contributes to our everyday existence, yet in a way simultaneously directs our lives. The penetration of digital solutions has gone far beyond merely providing assistance; somewhat unexpectedly, its impingement has reached even to most humane spheres, such as justice. Could, for instance, the entire procedure of legal decision-making be automated? A few decades ago, this question would have seemed completely ill-suited. Nevertheless, we acknowledge that the situation today has transformed drastically. Bearing these aspects in mind, given article observes how humankind has come to this point of digitalisation, while further attempting to pinpoint the potential threats related to automatisisation of justice. However, the article does not refer back to the years to the Antikythera mechanism,¹ as little is known about its construction; thus it will be confined by the developments of the last centuries, leading up to the present moment.

Key words: artificial intelligence, intelligence augmentation, automatisisation of law, mechanised thinking.

¹ Most possibly it was a device calculating astronomical phenomena that in today's meaning did not have a direct practical value, but in the ancient world could have been much help for everyday planning.